

HERZ MEKTUBUNUN YORUMLANIŞI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Tural ABBASOV*

ÖZ

Kant'ın eski öğrencisi Marcus Herz'e yazdığı mektup, "Saf Aklın Eleştirisi"nin ilk planını ipucu olarak veya Eleştiri'nin en önemli kısmı olan kategorilerin dedüksiyonu bölümüne dair kaynak olarak değerlendirilmektedir. Çünkü Kant'ın burada ifade ettiği "Bizde tasarım olarak adlandırılan nesneyle olan ilişkisi hangi zemine dayanmaktadır?" sorusu kendisiyle beraber "insan anlığının a priori olarak kavramlar oluşturmaması ve aynı kavramların nesnelere uygunluk içinde olması gerektiği" problemini getirmiştir. Bu ise Kant'ı "Duyulur ve Anlaşılr Dünyanın Formları ve İlkeleri" eserindeki duyusalığın ve anlığın paralel birbirinden bağımsız bir şekilde kognitif işleyiş şeklini sürdürdüğü çözümü sorgulamaya itmiştir. Böylece, Kant'ın karşılaştığı açmaz onu farklı – eleştirel istikamete yöneltmiştir. Herz Mektubu genel olarak yorumcular tarafından Kant'ın eleştiri dönemi ile ilişkilendirilmesine rağmen, farklı yaklaşımlar mektubun Kant'ın entelektüel gelişimindeki yeri konusunda detaylı bir incelemenin gerekliliğini gösterir. Bunlardan ilki ileriye yönelik, diğeri ise geriye dönük değerlendirilme biçimi iken üçüncü ve sonuncusu ise ikisi arasında bir uzlaşımın ifadesi olarak ya da iki okumaya alternatif olarak düşünülebilecek yorumlama biçimidir. Bu minvalde makale de bilhassa Carl'ın radikal ileriye yönelik ve Beck'in radikal geriye yönelik okuma şekillerine odaklanılacak ardından Allison'un bir nevi üçüncü yol diye nitelendirilebilecek geriye yönelik okumayı ihmal etmeyen ancak Kant'ın eleştiri dönemini daha fazla gözetken ileriye yönelik okuma şekline değinilecektir.

Anahtar sözcükler: Herz Mektubu, Kant, apriori kavramlar, nesne, tasarım, ileriye ve geriye yönelik okuma şekli

AN ANALYSIS ON THE INTERPRETATION OF THE HERZ LETTER

ABSTRACT

Kant's letter to his former student Marcus Herz is considered to be the source of the first clue to the first plan of the "Critique of Pure Reason" and the first clue to the most important part of the Critique, namely the deduction of categories. The question "What is the ground of the relation of that in us which we call "representation" to the object?", which Kant expressed in his letter to Herz, brought with it "the problem of the conformity between a priori concepts that have the origin in the human understanding and the objects which belong to the sensible world". This led Kant to question the solution in his work "Forms and Principles of the Sensible and Intelligible World", in which sensibility and understanding is defined by Kant as the cognitive faculties that function independently from each other in a parallel way. Thus, the dilemma that Kant faced led him in a different - critical direction. Although the Herz Letter is generally associated by commentators with Kant's critical period, different interpretative approaches require a detailed examination of its place in Kant's intellectual development. The first of these is a forward-looking and the second is a backward-looking reading, while the third and last is a form of interpretation that can be considered as an expression of a compromise between the two or as an alternative to the two readings. In this respect, the article will focus especially on Carl's radical forward-looking reading and Beck's radical backward-looking reading, and then Allison's alternative reading, which can be described as a kind of third way, which does not pass over backward-looking reading but rather takes into account Kant's critical period.

Keywords: Herz Letter, Kant, a priori concepts, object, representation, forward-looking and backward-looking reading way

* Doktora Öğrencisi, Sistemantik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye.
E-posta: turalabbas1@gmail.com, ORCID: 0009-0004-1514-4733

Makalenin geliş tarihi: 18.09.2023
Makalenin kabul tarihi: 21.11.2023

Submission Date: 18 September 2023
Approval Date: 21 November 2023

1.Giriş

Kant'ın (1724-1804) eski öğrencisi Marcus Herz'e yazdığı mektup, "*Saf Aklın Eleştirisi*"nin ilk planının ipucunun veya Eleştirinin en önemli kısmı olan kategorilerin deduksiyonu bölümüne dair ilk ipucunun bulunduğu kaynak olarak değerlendirilmektedir. Her ne kadar genel bağlamda bu değerlendirmeye olumlu bir şekilde yaklaşılsa da daha detaylı analiz bu değerlendirmenin tartışılabilir özelliğe sahip olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Çünkü akla ilk olarak şu soru gelmektedir: Kant bu dönemde artık deduksiyonda vurgulandığı gibi kategorileri olası tecrübenin koşulları olarak varsaymakta mıydı? Yoksa "*Duyulur ve Anlaşılır Dünyanın Formu ve İlkeleri*"¹ adlı eserinde olduğu gibi akli kavramların nesnelere olduğu gibi temsil etmesinin mümkün olup olmadığına dair soruna çözüm aramaya mı çalışmıştır? Başka bir deyişle, Herz Mektubu genel olarak yorumcular tarafından Kant'ın eleştiri dönemi ile ilişkilendirilmesine rağmen, yukarıda belirtilen sorular etrafında farklı yorumlar söz konusu olduğu için mektubun Kant'ın entellektüel gelişimindeki yeri konusunda detaylı bir incelemenin gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Biz de bu doğrultuda makalede Herz mektubunun üç temel yorumlanma biçimine odaklanacağız. Bunlardan ilki *ileriye yönelik*, diğeri ise *geriye dönük* değerlendirilme biçimi iken üçüncü ve sonuncusu ise ikisi arasında bir uzlaşının ifadesi olarak ya da iki okumaya alternatif olarak düşünülebilecek yorumlama biçimidir.²

Bu minvalde, bilhassa Carl'ın radikal ileriye yönelik ve Beck'in radikal geriye yönelik okuma şekillerine odaklanılacak ardından Allison'un bir nevi üçüncü yol diye nitelendirilebilecek geriye yönelik okumayı ihmal etmeyen ancak Kant'ın eleştiri dönemini daha fazla gözeten ileriye yönelik okuma şekline değinilecektir.

¹ Kant „*Hissi ve Anlaşılır Dünyanın Formu ve İlkeleri*” eserini 1770 yılında yayınlamıştır. Eleştiri öncesi dönemde yazılmasına rağmen ciddi önem taşımaktadır. Çünkü Kant burada sonradan "*Saf Aklın Eleştirisi*"nde temel tezi olacak hissi ve duyulur dünya ayrımını yaparak eleştirel istikamete doğru adım atmıştır. Her ne kadar duyulur ve anlaşılır dünyanın bir birinden bağımsız kognitif işlev verilmesine rağmen, bu eserin Kant'ın sonraki düşünce dünyasına ciddi etkisi olmuştur.

² İleriye yönelik daha çok Kant'ın eleştiri istikameti çerçevesinde yorumlamak eğilimidir. Başka bir deyişle, ileriye yönelik okuma tarzı Kant'ı Herz Mektubundan başlayarak daha çok eleştiriye yakınlaştıracak zihinsel/düşünsel tespitlere vardığını ve böylece aslında eleştiri istikametinde ilerlediğini vurgulayan bakıştır. Bunun aksine geriye yönelik okuma şekli Kant'ı eleştiriye yönelik istikametten daha çok Kant'ın eski metafizik düşünceleri çerçevesinde okumaya çalışmaktadır. Bu yoruma göre Herz Mektubuyla başlayan ve daha sonra diğer refleksiyonlarda gördüğümüz Kant'ın düşünsel tespitleri bir nevi aslında eski metafizik sistemini daha farklı bir çerçevede tanımlamaya yönelik olarak okunması gerekmektedir.

2. Metafiziğin tüm sırrının anahtarı: Kant'ın Herz Mektubu (1772)

Kant'ın düşünsel gelişiminin "*Saf Aklın Eleştirisi*"nin yayınlanmasından önceki evresi onun entelektüel biyografisinde on bir yıllık süreci kapsayan bir dönem olan "sessiz yıllar" olarak nitelendirilmiştir. Bu dönemin sessiz yıllar şeklinde tanımlanmasının temel nedeni Kant'ın on bir yıllık süre içerisinde üç minör parçanın dışında herhangi bir eser yayımlanmamasına³ bağlıdır. Ancak, Kant'ın düşünsel gelişiminin izini sürmemiz açısından onun bu dönemde çeşitli konular üzerine yazdığı Refleksiyonlar ("Reflexionen") şeklinde adlandırılan notlarına bakmak Kant'ın felsefi gelişimini anlamak bakımından büyük bir öneme sahiptir. Belirtilen notların dikkat çeken en önemli özelliği, Kant'ın kaleme aldığı yazılarda "*Saf Aklın Eleştirisi*" temel problemleri üzerine odaklanmasıdır.

Kant'ın „Sessiz Yıllar” döneminde çeşitli konular üzerine yazdıklarını belgeler şeklinde tasnif eden Carl⁴ onları üç sınıfa ayırmaktadır. “İlk sınıfa mektuplarını, özellikle eski öğrencisi Marcus Herz’e yazdığı ve kendi çalışmalarını bildirdiği mektupları Carl koymuştur. İkinci sınıfa ise Carl „Refleksiyonlar” (“Reflexionen”) diye nitelendirilen ve Kant'ın metafizik ve mantık derslerinde kullandığı Baumgarten'in "Metaphysica" ve G. F. Meier'in "Auszug aus der Vernunftlehre" kitaplarına yazdığı notlar ve aynı zamanda yukarıda belirtilen kitaplardan bağımsız olarak "Lose Blätter - Zettel" olarak adlandırılan çeşitli konularda kaleme aldığı notları koymuştur. Nihayetinde üçüncü ve son sınıfa ise Carl Kant'ın derslerinde öğrencileri tarafından tutulan notlarını koymuştur.”⁵ Bizde ele alınan makalede Carl'ın bu sınıflamasını ölçüt olarak ele aldık.⁶

³ Henry E. Allison, "*Kant's Transcendental Deduction. An Analytical-Historical Commentary*", Oxford: Oxford University Press 2015, 85; Wolfgang Carl, "*Kant's First Drafts of the Deduction of the Categories*," içinde Kant's Transcendental Deductions, The Three Critiques and the Opus postumum, editör Eckart Förster, Stanford, CA: Stanford University Press 1989a, 4; "*Duyulur ve Anlaşılır Dünyanın Form ve İlkeleri*" (*De Mundi Sensibilis atque Intelligibilis Forma et Principiis*) (1770) ve "*Saf Aklın Eleştirisi*" (*Kritik der reinen Vernunft*) (1781) eserlerinin yayımlandığı bu zaman aralığında Kant'ın yayımladığı eserler: "*Moscatis'inin Eserinin/Çalışmasının gözden geçirilmesi/İncelenmesi*"; "*Hayvanların ve İnsanların Yapısı arasındaki Bedensel Temel Farklılıklar Üzerine*" (*Recension von Moscat's Schrift: Von dem körperlichen wesentlichen Unterschiede zwischen der Structur der Thiere und Menschen*), "*İnsanların farklı Irkları Üzerine*" (*Von den verschiedenen Racen der Menschen*) (1775) ve "*Philanthropinum üzerine Denemeler*" (*Aufsätze, das Philanthropin betreffend*) (1776-77)

⁴ Wolfgang Carl, "*Kant's First Drafts of the Deduction of the Categories*," 4.

⁵ Carl, "*Kant's First Drafts of the Deduction of the Categories*," 4.

⁶ Ancak, burada yukarıda belirtilen sınıflandırma bağlamında vurgulanması gereken husus, Kant'ın Herz mektubunda ifade ettiği soruna/çıkmaza giden düşünsel sürecin de göz önünde bulundurulmasına ilişkindir. Bu sırada ilk olarak Kant'ın Herz mektubunda işaret ettiği profesörlük takdim tezidir. Kant'ın burada duyusallıkla anlık arasında yaptığı

keskin/radikal ayırım özel metafiziğin korunmasına hizmet etmekteydi. Ancak, Kant'ın probleme bu şekilde yaklaşımı yine 1755'lerden başlayarak (örneğin, "Nova Dilucidatio" ve "Fiziksel Monadoloji" eserlerinin timsalinde) onun Leibnizci Wollfcu metafiziği Newtoncu fiziğin çerçevesinde ele almak/açıklamak çabalarının (metafiziğin nesnelere fiziğin nesnelere/yöntemleri bağlamında açıklanması) sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Friedman, Michael. "Kant and the Exact Sciences", Harvard University Press, 1998, 1-52). Önceden, doğanın nesnelere maddi olmayan metafiziğin nesnelere için model olarak ele alan Kant, 1760'ların ortasından sonra bunu artık bir hata olarak görmeye başlamıştır. Kant'ın bu doğrultuda ilk felsefi tutumunu „Bir Bilicinin Düşleri" eserinde görmekteyiz. Önceden doğanın nesnelere maddi olmayan metafiziğin nesnelere için model olarak ele alan Kant, 1760'ların ortasından sonra bunu bir hata olarak görmüştür. Böylece, farkına vardığı hata onu metafiziği duyusalığın ilkelerinden korumaya yöneltmiştir ve bu sebeple takdim tezinde gördüğümüz duyusallıkla anlak arasında keskin ayırımı yapmıştır (Laywine, Allison. "Kant's Reply to Lambert on the Ancestry of Metaphysical Concepts", Kantian Review, 2001, 7-9; Laywine, Allison. "Kant's Early Metaphysics and the Origins of the Critical Philosophy", North American Kant Society Studies in Philosophy, 3 Atascadero, CA: Ridgview Publishing, 1995, 25-54) Ancak, duyusallıkla anlak arasında yapılan keskin ayırımın getireceği felsefi sonuçlar Lambert'in 1770 (13 Ekim) senesinde Kant'a yazdığı mektupla Kant'ın görüşlerini gözden geçirmeye itmiştir. Çünkü Lambert'in Kant'ın duyusallıkla anlak arasında yaptığı keskin ayırım bağlamında endişesi her iki yetinin bir daha bir araya gelememesine ilişkindir (Kant's gesammelte Schriften, (Akademie - Ausgabe) „Kant's Briefwechsel", Bd. 10, (II/1) 1: 1747-1788 Berlin und Leipzig, Walter de Gruyter, 1922, 103-111; Laywine, Allison. "Kant's Reply to Lambert on the Ancestry of Metaphysical Concepts", 18-24; Henry E. Allison, "Kant's Transcendental Deduction. An Analytical-Historical Commentary", Oxford: Oxford University Press 2015, 87-95; Beck, Lewis, White. "Early German Philosophy: Kant and his Predecessors", The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, 1969, 463-467; Beck, Lewis, White. "Essays on Kant and Hume", New Heaven, CT: Yale University Press 1978, 101-10). Bunun dışında Kant'ın 1769 senesine aid edilen kaleme aldığı refleksiyonlara (R3942; R3944; R3946) dikkat ettiğimiz zaman Kant'ın metafiziğin/ontolojinin kavramlarına ilişkin tutumunun değiştiğini görmekteyiz. Çünkü Kant'ın metafiziğin/ontolojinin kavramları arasında yaptığı mantıksal ve metafiziksel ayırım onları (metafiziğin/ontolojinin kavramları) profesörlük takdim tezinden farklı olarak öznel düzeyde değerlendirmeye taşımıştır. Biz Kant'ın bu tutumunu nedensellik kavramı örneğinde görebiliriz. ("Notes and Fragments": The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant, çeviren ve editör Paul Guyer, Curtis Bowman ve Frederick Rauscher, Cambridge: Cambridge University Press 2005, 100-101) Böylece, Kant'ın Herz mektubundaki ileri sürdüğü problemi anlamak açısından genel olarak onun düşünsel arka planını genel olarak şu şekilde betimleyebiliriz. Diğer bir deyişle, Herz mektubunda ifade edilen çıkmazı anlamak için yukarıda vurgulanan hususları toplu halde göz önünde bulundurmakta fayda vardır. Ancak, belirtildiği üzere bunlar Kant'ı Herz mektubunda yüzleştirecek çıkmaza getiren hususlardır ve burada dikkat etmemiz gereken husus Herz mektubuyla başlayan çıkmazın/sorunun Kant'ın düşüncesini farklı bir istikamete yöneltmesidir. Bu sebeple de biz de yukarıda Carl tarafından belirtilen sınıflandırmayı doğru buluyoruz ve "Saf Aklın Eleştirisi"ne giden yolda Kant'ın sessiz yıllar diye tanımlanan dönemine önem atfetmekteyiz. Yukarıda belirtilen sınıflandırma bağlamında vurgulamak istediğimiz diğer bir önemli husus ise Herz mektubunun Kant'ın entelektüel biyografisi açısından kırılma noktası veya dönüşüm noktası diye tanımlanmasıdır. Burada kırılma noktasıyla ise kastedilen Kant'ın Herz mektubunda ifade ettiği ve karşı karşıya kaldığı çıkmazdır/sorundur. Makalenin ilerleyen kısımlarında görüleceği üzere, her ne kadar mektupta belirtilen sorunun çeşitli yorumsal bağlamda okunmasına rağmen, değinilen problem Kant'ın a priori kavramlarla nesnelere arasındaki ilişkinin nasıl kurulmasını

Herz mektubun'un Kant'ın entelektüel biyografisindeki önemine dikkat ettiğimiz zaman iki önemli hususa değinebiliriz. Onlardan biri „Kant'ın düşüncesinin gelişim süresinin/tarihinin rekonstruksiyonu açısından, diğeri ise mektupta ele alınan problemin kategorilerin deduksiyonu aracılığıyla cevaplandırılacak soruyla eşitlenebileceği açısından” ciddi önem taşımaktadır.⁷ Herz mektubunun önemini artıran diğeri bir husus ise onun hem Kant'ın “profesörlük takdim tezi istikametinde geriye yönelik bir çerçevede değerlendirilmiş olması hem de bir nevi eleştirel düşünce bağlamında ileriye dönük değerlendirilmesi ve bu bağlamda değer taşımasıdır. Çünkü burada Kant kaynağı a priori kavramlar olan a priori bilgi problemine değinmektedir”.⁸

Kant yorumcularının bazıları tarafından Kant'ın eski öğrencisi Marcus Herz'e yazdığı mektup, “*Saf Aklın Eleştirisi*”nin ilk planının ipucunun veya Eleştiri'nin en önemli kısmı olan kategorilerin deduksiyonu bölümüne dair ilk ipucunun bulunduğu kaynak olarak değerlendirilmektedir. Marcus Herz'e yazdığı mektuplarında çalışmaları hakkında bilgi veren Kant, yirmi bir şubat 1772 tarihli mektubunda teorik ve pratik kısımlardan oluşacak olan “Duyusallığın ve Aklın Sınırları” diye adlandırdığı bir proje üzerine çalıştığını Herz'e bildirmektedir.

Kant o an kadar olan (metafizik) çalışmalarında önemli bir problemin ya da merkezi ögenin eksik olduğunun farkına vardığını söyler ve metafiziğin tüm sırrının anahtarını oluşturduğunu düşündüğü ana problemi Herz mektubunda şu şekilde ifade eder: “*Bizde tasarım olarak adlandırılanın nesneyle olan ilişkisi hangi zemine dayanmaktadır?*”⁹

Kant bu soruyla önceki çalışmalarında değinmediği veya genel olarak değinip üzerinden geçtiği farklı bir sorunu - insan anlığının (zihinsel) tasarımlarla onların temsil ettiği nesnelere arasındaki uygunluk sorununu - dile getirmektedir. Ancak, burada Kant'ın ifade ettiği sorudaki problemin daha açık-seçik hale

---

tekrar gözden geçirmeye itmiştir. Diğeri bir deyişle, Kant sessiz yıllar döneminde belli minör parçanın dışında herhangi bir eser yazmamasına rağmen, Kant'ın sessiz yıllarda kaleme alınan çeşitli refleksiyonlarda dile getirdiği problemler (örneğin empirik bilginin koşulları probleminin tartışıldığı ve 1775 senesine ait olan „Duisburg Nachlass” refleksiyonları) onun düşünsel bir çaba içerisinde olduğunu göstermektedir. Böylece, biz rahatlıkla „*Saf Aklın Eleştirisi*”nin temel tezi olan sentetik a priori yargının/bilginin ortaya çıkış sürecinde geriye dönük olarak, Herz mektubunda ifade edilen problemi/sorunu dönüşüm noktası olarak ele alabiliriz.

⁷ Carl, Wolfgang. „*Der schweigende Kant: Die Entwürfe zu einer Deduktion der Kategorien vor 1781*”, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1989b, 16.

⁸ Allison, “*Kant's Transcendental Deduction. An Analytical-Historical Commentary*”, 86.

⁹ Kant's gesammelte Schriften, (Akademie - Ausgabe) “*Kant's Briefwechsel*”, Bd. 10, (II/1) 1747-1788, 130. (Tüm çevirileri tarafımıza aittir).

gelmesi için öncelikle mektubun bağlamının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bağlamın ne olduğunu ise Kant'ın kendisinin yardımıyla rahatlıkla yapılabileceği düşüncesindeyiz. Çünkü Kant Herz mektubunda 1770`te kaleme aldığı profesörlük takdim tezine ("*Duyulur ve Anlaşılır Dünyanın Form ve İlkeleri*") atıfta bulunmaktadır. Kant'ın takdim tezine atıfta bulunmasının nedeni ise onun duyusallık ve anlık arasındaki (birbirinden bağımsız ve kendi epistemolojik alanı olan iki heterojen yeti) yaptığı keskin/radikal ayrımın sonucu olarak ortaya çıkan problemle yüzleştiğinin itirafıdır. Çünkü Kant bu eserde duyusallığın bilgisini (Die sinnlichen Erkenntnisse) görünüşler çerçevesinde ele aldığı halde, anlığın bilgisini (die Verstandeserkenntnisse) kendinde şeyler olarak¹⁰ ele almaktadır.¹¹ Dahası, Kant duyusal bilginin ilkelerinin kendi sınırlarını aşmaması ve entelektüel bilginin alanına etki etmemesi gerektiğini temel kural olarak ele almaktadır.¹²

Ancak, mektupta ifade edilen soruyu tekrar ele aldığımız zaman duyusallığın nesnelere ilişkin tasarımlarımızın açıklanmasında herhangi bir engelle karşılaşmamaktayız. Ancak, akli tasarımlarımızın (intellectuale Vorstellungen) ve onlara ait edildiği iddia edilen nesnelere arasında uygunluğunun zeminin ne olacağına ilişkin çıkmaz, Kant'ı bu soruyu ifade etmeye yöneltmiştir. Böylece, burada zihnimizde olan tasarımın Kant'ın hangi tasarımlar sınıfına ait ettiğini tespit etmek zor değildir. Diğer taraftan, tasarımlarımızın hepsi zihnimizde ortaya çıktığı için kolaylıkla burada soruda "bizde" ile betimlenenin zihin olduğunu söyleyebiliriz. Bu doğrultuda Kant, zihnimizin sahip olduğu tasarımlarla onların temsil ettiği nesnelere arasında anlaşılabilirliğin olup olmadığını belirlemek için insan anlığını "intellectus archetypus"¹³ ve "intellectus ectypus"¹⁴ şekilleri bağlamında değerlendirmenin olasılığından yola çıkarak çözüm yolları göstermeyi hedefler. Eğer insan zihninin sahip olduğu tasarımın ortaya çıkış nedeni, dış dünyadaki nesnenin özneyi

¹⁰ Böyle bir ayırmadan yola çıkarak Kant'ın mektubu yazdığı dönemde görünüş ve kendinde şey ayırımının "*Saf Aklın Eleştirisi*" çerçevesinde epistemolojik bağlamda değerlendirilmemesi gerekmektedir. Çünkü Kant bu dönemde eleştiri düşüncesinin epistemolojik (örneğin, kendinde şey hakkında insan anlığının/ kategorilerinin duyusal malzemeyi belirlediği ve sentetik/kavramsal birliği/bütünlüğü olan görünüşler) temel tespitlerine varmamıştır.

¹¹ Kant bu eserin ikinci bölümünde (§4) duyusallığın ve anlığın bilgisi arasındaki farka değinmektedir; Kant, İmmanuel. "*Über die Form und die Prinzipien der Sinnen und Geisteswelt*", çeviren Klaus Reich, Verlag von Felix Meiner Hamburg, 1958, 19; 39-40.

¹² Kant, İmmanuel. "*Über die Form und die Prinzipien der Sinnen und Geisteswelt*", 1958, 77.

¹³ intellectus archetypus - intellektinin sezgisinin nesnelere/şeylerin zeminini oluşturması.

¹⁴ intellectus ectypus - mantıksal işlem için anlığın nesnelere duyusal sezgi sonucu duyusal malzemeye ulaşımı.

etkilemesi sonucu ortaya çıktığı kabul ediliyor ise bu, yukarıda belirtilen anlaşılabilir ilişkinin olduğunu kanıtlar. Çünkü özne, nesneden etkilendiği için öznenin zihninde olan tasarımın onu etkileyen ya da nedeni olan bir etki olarak nesneyle uygunluğunun anlaşılması kolaydır.¹⁵ Bu, aynı zamanda bize zihnin değişimi olan tasarımın temsil ettiği şeyin nesne olduğu sonucuna varmamızın kolaylığını da sağlar. Bu sebeple, Kant ortaya çıkış nedeni nesne olan pasif veya duysal tasarımlar ve onların temsil ettiği nesnelere arasında anlaşılabilir ilişkinin olduğunu, aynı zamanda insan ruhunun doğasından türetilen ilkelerin de duyuların nesnelere olduğu sürece tüm şeylerle anlaşılabilir geçerlilik içinde olduğunu belirtir.

Benzer bir şekilde, nesneyle olan ilişkisi bakımından tasarımın “aktif” özelliğini göz önünde bulundurursak eğer, doğal olarak tanrısal bilgilerin nesnelere/şeylerin arketipleri olarak düşünüldüğü gibi tasarımın da nesneyi yarattığı sonucuna varırız. Böyle bir açıklama şekli kendiliğinde tutarlılık ve anlaşılabilirlik ihtiva etmektedir. Kant Herz mektubunda şöyle yazmaktadır:

“Böylece, Intellectus archetypus`un (onun sezgisi üzerine şeylerin kendisi temellenmektedir) ve intellectus ectypus`un (mantıksal işleminin verilerini şeylerin duysal sezgisinden elde etmektedir) imkanı en azından anlaşılabilirdir. Anlığımız kendi tasarımları aracılığıyla ne nesnelere nedenidir (ahlaktaki iyi amaçların dışında) ne de nesne anlığın tasarımlarının nedenidir (in sensu reali).”¹⁶

Böylece, yukarıda belirtilen pasajdan da görüldüğü üzere iki farklı anlamlı şeklinin olasılığı bize şunu göstermektedir: İnsan anlığı akli tasarımlarının temsil ettiği varsayılan nesnelere arasında ilişkinin zeminini açıklamamaktadır. Çünkü insan anlığı a priori kavramlara sahip olduğu için ne saf “ectypal”, deneyimin dışında uygulanabilir alanı olmadığı için ne de saf “archetypus” olarak nitelendirilebilir¹⁷. Burada vurgulanan problemin açıklanmasında dikkat edilmesi gereken husus, daha önce vurguladığımız gibi, Herz mektubunun bağlamının göz önünde bulundurularak okunmasıdır. Çünkü Kant burada hipotetik bir şekilde iki farklı „anlık” şekillerini ele almanın olasılığına değinmektedir. Bunu yapmasının nedeni ise vurguladığımız profesörlük takdim tezindeki anlığın akli tasarımlarının (intellectuale Vorstellungen) kendinde şey olarak nesnelere ait edilmesidir. Diğer bir deyişle, burada göz önünde

¹⁵ Kant`'s gesammelte Schriften, (Akademie - Ausgabe) “Kant’s Briefwechsel”, Bd. 10, (II/1) 1747-1788, 130.

¹⁶ Kant`'s gesammelte Schriften, (Akademie - Ausgabe) “Kant’s Briefwechsel”, Bd. 10, (II/1) 1747-1788, 130.

¹⁷ Henry E. Allison, “Kant’s Transcendental Deduction. An Analytical-Historical Commentary”, Oxford: Oxford University Press 2015, 96.

bulundurmamız gereken husus “*Saf Aklın Eleştirisi*”ndeki intuitif/sezgisel idrakla diskursif anlığın karşılaştırılmasından ziyade (B139) profesörlük takdim tezinde Kant’ın anlığa (intellekte) yüklediği epistemolojik işlevdir. Yukarıda alıntılanan pasajda Kant’ın duyusalığa ait nesneye atıfla „nesnenin anlığın tasarımlarının nedeni olarak” tanımını bizim profesörlük takdim tezinde duyusalığın bilgisinin açıklanmasına ilişkin tanıma götürmektedir.¹⁸ Bu doğrultuda söyleyebiliriz ki, akli tasarımlar (intellectuale Vorstellungen) nesnelere yaratıcı nedeni olmadığı gibi (etik amaçlar istisna olmak şartıyla), nesnelere de belirtilen tasarımların nedeni sonucunda ortaya çıkan ve real kullanıma sahip olarak tanımlanmamaktadır. Böylece, entelektüel tasarımlar ne duyusal algılarımızın soyutlaması ne de duyularımız aracılığıyla aldıkları tasarımları temsil etmektedirler. Fakat, sorunun çözülmesine yönelik yaklaşımların başarısızlığına rağmen Kant, Herz mektubunda karşılaştığı soruna yönelik şöyle bir vurguda bulunur:

“Saf anlığın kavramları ne duyusalığın durumlarından soyutlanmalıdır, ne de duyu aracılığıyla tasarımların alıcılığıyla ifade edilmelidir; aksine onların kaynağı ruhumuzun doğasında olmalıdır, fakat ne nesnelere etkilenmelidir, ne de nesnenin kendisini ortaya çıkarmalıdır.”¹⁹

Kant 1770 yılında yayımladığı “*Duyulur ve Anlaşılr Dünyanın Form ve İlkeleri*” eserine atıfta bulunarak aynı kitapta akli tasarımların doğasına ilişkin - negatif bir şekilde değinerek onların dış dünyadaki nesnelere etkileşimi sonucu ruhun/zihnin değişimleri olarak ortaya çıkmadığını belirtir. Ancak Kant, entelektüel tasarımın nesneden etkilenmemesine rağmen nasıl olup da nesneye gönderimde bulunduğu veya nesneyle uzlaşım halinde olmanın mümkünlüğü üzerine olan konuları es geçtiğini itiraf eder. Çünkü Kant, aynı eserde, duyusal tasarımların nesnelere kendilerini bize gösterdiği görünüş halinden farklı olarak akli tasarımların nesnelere kendilerini temsil ettiğine tekrar vurgu yapar.²⁰ Fakat, Herz mektubunda ortaya koyduğu problemin devamı olarak dış dünyadaki nesnelere herhangi bir etkileşim yolu olmaksızın nesnelere hangi

¹⁸ Kant duyusal bilginin tanımını profesörlük takdim tezinin ikinci bölümünde (§4) detaylı bir şekilde ele almaktadır: Kant, İmmanuel. “*Über die Form und die Prinzipien der Sinnen und Geisteswelt*”, 1958, 19.

¹⁹ Kant’s gesammelte Schriften, (Akademie - Ausgabe) “*Kant’s Briefwechsel*”, Bd. 10, (II/1) 1747-1788, 130.

²⁰ Kant’s gesammelte Schriften, (Akademie - Ausgabe) “*Kant’s Briefwechsel*”, Bd. 10, (II/1) 1747-1788, 131.

kognitif araçlar sayesinde zihinsel erişim sağladığımızı sormakla beraber şöyle devam eder :

“Bizim içsel faaliyetimiz üzerine temellenen bu tür akli tasarımlarımızın nesneyle olması gereken uygunluğu nereden gelmektedir.”²¹

Kant, tecrübenin müdahalesi olmadığı için matematik tasarımlarda (nicelikler olduğu için) böyle bir durumun mümkün olduğunu belirtir. Ancak niteliksel tasarımlara gelince tamamen farklı bir manzarayla karşılaştığımızı vurgu yapar. Başka bir ifadeyle şöyle bir problemle karşılaşmaktayız: Burada anlamlık tamamen a priori olarak nasıl kendisi için nesnelere uzlaşma halinde olması gereken kavramlar oluşturmaktadır. Anlık nasıl olup da bu kavramların mümkünliğini sağlayacak ilkeler üretmektedir ki, yine aynı ilkeler deneyle uygunluk halinde olması gerektiği gibi aynı zamanda tecrübeden de bağımsız olsun? Bu soru, yani anlama yetimizin nasıl olup da nesnelere kendileriyle (zihinsel düzeyde) uygunluğunu gerçekleştirme bize karanlık kalmaktadır.²²

Kant aynı zamanda -mektubunda- anlığın saf kavramlarının ve temel ilkelerinin kaynağı bağlamında rasyonalist yaklaşımları da eleştirmektedir. Örneğin, Kant'a göre Platon (MÖ 428/427 – 348/347), tanrısallığın önceki sezgisini anlığın saf kavramlarının ve onun temel ilkelerinin kaynağı olarak görmüştür. Malebranche de devamlılığı kendisinde barındıran ve temel varlığın kalıcı sezgisine inanmıştır. Cursius²³ ise tam aksine nesnelere uyum içinde olduğunu göstermek için yargının temelini oluşturan yasaların ve hazır kavramların insan ruhuna tanrı tarafından nakşedildiğine inanmıştır. Kant bu sistemlerden ilkinin “Hiperfiziksel Akış Teorisi”, diğerlerini ise “Önceden Kurulmuş Entelektüel Uyum” olarak nitelendirmiştir. Kant'a göre “Deus Ex Machina” bilgilerimizin kaynağının ve geçerliliğinin belirlenmesi bağlamında en absürt referans noktasıdır. Kant'a göre böyle yaklaşımlar aldatıcı döngü özelliği taşımasının yanı sıra, insanı tuhaf/hayali fikirlere de teşvik etmektedir.²⁴

Daha sonra Kant, entelektüel bilginin kaynaklarının arayışında olduğunu ve bu sorunun çözülmeden metafiziğin doğasının ve sınırlarının da belirlenmeyeceğini söyler. Transandantal felsefeyi (saf aklın tüm kavramlarını)

²¹ Kant`'s gesammelte Schriften, (Akademie - Ausgabe) “Kant's Briefwechsel”, Bd. 10, (II/1) 1747-1788, 131.

²² Kant`'s gesammelte Schriften, (Akademie - Ausgabe) “Kant's Briefwechsel”, Bd. 10, (II/1) 1747-1788, 131.

²³ Christian August Crusius (1715 – 1775) Christian Wolff'un (1679-1754) muhalifi olan filozof ve ilahiyatçı.

²⁴ Kant`'s gesammelte Schriften, (Akademie - Ausgabe) “Kant's Briefwechsel”, Bd. 10, (II/1) 1747-1788, 131.

belli sayıda kavramlara indirgediğini, fakat Aristoteles'ten (MÖ 384-322) farklı olarak bunu tesadüfi sınıflandırmadığına işaret eder. Aksine anlığın az sayıdaki temel yasalarına uygun olarak kavramların sınıflandırılmasını yaptığını belirtir.²⁵ Kant hem teorik hem de pratik kısımdan ibaret olacak saf aklın eleştirisini ortaya çıkaracağıının ilk kısmının ise (metafiziğin kaynakları, sınırı ve yöntemi) üç ay içinde yayınlayacağını ifade eder. Görüldüğü üzere problem, Kant'ın tahmin ettiğinden de daha karmaşık olduğu için probleme yönelik çözüm yollarının bulunması on seneyi kapsayan süreyi gerektirmiştir.

3. İleriye ve Geriye Dönük Okuma Şeklinin Alternatifi Olarak Üçüncü Bir Okuma Şekli Mümkün müdür?

Herz mektubunda ifade edilen eksik olan ögenin "tasarımlarla nesnelere arasındaki ilişkinin temeli problemini" aynı zamanda Kant'ın eleştirel düşüncesi bağlamında nasıl yorumlanacağıyla ilgili soru yorumcular tarafından gündeme getirilmiştir. Carl'a göre Herz mektubu, "Profesörlük Takdim Tezi"yle düşünsel bir kopuş simgelediği gibi aynı zamanda eleştiri döneminin en önemli konularından bir olan kategorilerin dedüksiyonu bölümüne dair anlatımlar da içermektedir. Carl, Kant'ın -metafiziğin tüm sırrının anahtarı olarak değerlendirdiği- nesne ve tasarım arasındaki ilişki problemi konusundaki görüşlerinde üç temel noktaya dikkat edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. İlk olarak Kant, Carl'a göre bu mektubunda tasarımları iki sınıfa ayırmıştır. Nedensel olarak nesnelere bağlanan tasarımlar ya nesnelere etkilenen (etkileşimleri) ya da nesnelere nedenleri olanlar olmak üzere (ahlaki amaçla yönelik tasarım) iki biçimde tanımlamıştır. Üçüncü sınıf ise nedensel olarak birbirinin nesnelere bağlanmayan tasarımlardır. Carl, mektupta belirtilen sorunun üçüncü sınıf tasarımlar bağlamında dikkate alındığını söylemektedir. İkinci olarak ise Kant, tasarımlarla nesnelere arasındaki herhangi bir ilişkinin olmasıyla ilgilenmemektedir. Fakat, Carl'a göre önemli olan husus anlığın nesnelere kavramlarını a priori olarak oluşturması ve böylece nesnelere kavramlara uygun olmasının gerekliliğinin Kant tarafından öne sürülmesidir. Başka bir deyişle, kavramlar nesnelere öyle bir şekilde ilişkilendirilmelidir ki, nesnelere zorunlu olarak kavramlara uygun olsun veya onlarla uzlaşsın²⁶. Nihayet, Carl diğer yorumcular arasında tartışmalara neden olacak son noktayı şu şekilde ifade etmektedir:

²⁵ Kant's gesammelte Schriften, (Akademie - Ausgabe) "Kant's Briefwechsel", Bd. 10, (II/1) 1747-1788, 132.

²⁶ Carl, "Kant's First Drafts of the Deduction of the Categories", 5.

"Kant ancak bizi şu ya da bu şekilde etkileyen nesnelere tasarımlarını göz önünde bulundurarak, onlara yönelik kognitif/zihinsel erişimin sadece tecrübeyle mümkün olduğunu vurgulamaktadır. Bu ise "*Duyulur ve Anlaşılır Dünyanın Form ve İlkeleri*" eserinde belirtilen entelektüel tasarımların dışarıda tutulması anlamına gelmektedir."²⁷

Netice itibari ile Carl için Herz mektubunun anahtar sorusu ve sorunu özünde kategorilerin dedüksiyonu problemidir -ki bu problem "*Saf Aklın Eleştirisi*"nin en temel konularında bir olduğu için Herz mektubu ileriye dönük yorumlama biçimi gerektirmektedir.²⁸

Carl'ın Herz mektubunu yorumlayış şekli ciddi eleştirilere maruz kalmıştır. Bu bağlamda Carl'a taban tabana zıt bir yaklaşım sergileyen Beck, Herz mektubunu "*Duyulur ve Anlaşılır Dünyanın Form ve İlkeleri*" eserindeki düşünsel çerçeveden kopuş olarak değil, aksine aynı eserde ifade edilen argumanın boşluğunun kapatılmasına yönelik son hamle olarak değerlendirir. Başka bir ifade ile Beck'e göre Kant, bu metkupta entelektüel sezginin yokluğunda intellektin a priori bilgisinin olasılığının açıklanmasına ihtiyaç duymaktadır²⁹. Diğer taraftan Beck, mektupta ifade edilen entelektüel tasarımları temel alarak onları "*Profesörlük Takdim Tezi*"ndeki tanımına uygun olarak akli tasarımların noumena'nın saf kavramsal bilgisine uygun geldiğini ifade etmektedir. Carl'dan farklı olarak Beck, entelektüel tasarımların fenomenal gerçekliğe uygulanamayacağını söyler. Çünkü "*Duyulur ve Anlaşılır Dünyanın Form ve İlkeleri*"nde ifade edildiği gibi entelektüel tasarımların bizim deneysel/gözlemsel bilgimize dair real işlevinin olmadığına dair Kant'ın formülü mevcuttur.³⁰

Beck'in Herz Mektubunu geriye dönük yorumlama şeklindeki radikallik diğer yorumcular arasında dikkate değer tartışmalara neden olmuştur. Bu yorumculardan ikisi olan Cicovacki ve Laywine entellektüel tasarımların mektupta devre dışı bırakıldığına dair Carl'ın yorumlarına Beck'in getirmiş olduğu eleştirileri haklı bulmaktadırlar. Buna rağmen onlar Carl'ın Herz mektubundaki entelektüel kavramlarla tecrübe yoluyla erişilen nesnelere arasındaki uygunluğa dikkat çekmesini onaylamaktadırlar. Fakat, Carl'ın noumena'yı problemin dışında tutması veya entelektüel tasarımların noumena

²⁷ Carl, "*Kant's First Drafts of the Deduction of the Categories*", 6

²⁸ Carl, "*Kant's First Drafts of the Deduction of the Categories*", 6.

²⁹ Lewis White Beck. "*Two Ways of Reading Kant's Letter to Herz: Comments on Carl,*" *Kant's Transcendental Deductions*, içinde *The Three "Critiques" and the "Opus postumum,"* editör Eckart Förster, Stanford, CA: Stanford University Press, 1989, 22.

³⁰ Beck, "*Two Ways of Reading Kant's Letter to Herz: Comments on Carl,*" *Kant's Transcendental Deductions*, 23

alanına uygulanmasının inkarına dair ciddi metinsel kanıt olmadığını belirtmektedirler.³¹ Ancak hem Cicovacki hem de Laywine Beck'in Herz mektubunda entelektüel kavramların fenomenal/deneysel alana uygulanmadığı görüşüne de katılmamaktadırlar. Cicovacki'ye göre Beck Carl'ın dikkatini yönelttiği ve Beck'in yorumunun odak noktası olan metnin yeterli analizini verememiştir.³² Aynı zamanda Cicovacki Beck tarafından "*Duyulur ve Anlaşılır Dünyanın Forum ve İlkeleri*" eserine yapılan atfın ciddi dayanaktan yoksun olduğuna dikkat çekmektedir. Alternatif olarak hem Cicovacki hem de Laywine Herz mektubundaki soruya yönelik üçüncü bir okunuş şeklini sunmaktadırlar.³³

"Herhangi bir nesneye herhangi bir entelektüel tasarımın uygulanışı nasıl olabilir veya alternatif olarak nesnelerin doğasını dikkate almaksızın kavramlarla nesnelere arasındaki uygunluğu nasıl açıklayabiliriz."³⁴

Herz mektubunda iki önemli hususu tartışmaya açık yer olarak tanımlayan Allison, her ne kadar Carl'ın yorumuna mesafeli yaklaşırsa da, Beck'in de problemi "*Duyulur ve Anlaşılır Dünyanın Forum ve İlkeleri*" bağlamında değerlendirmesine karşı çıkmaktadır. İlk önemli husus olarak Allison, Kant'ın mektupta belirttiği "insan anlığının a priori olarak kavramlar oluşturmasını ve aynı kavramların nesnelere uygunluk içinde olması gerektiği" fikrine vurgu yaparak bunu mektupta belirtilen ilk önemli açmaz olarak takdim eder. Allison'un deyişiyle söylersek eğer, burada karşımıza çıkan manzara nesnelere a priori kavramlarla özdeşleştirilmesidir ki, aynı kavramlar varsayılan tecrübenin nesnelere (yani fenomeneal gerçeklikle) uzlaşma içerisindedirler.³⁵ Burada ifade edilen entelektüel kavramların/tasarımların "*Profesörlük Takdim Tezi*"nde belirtildiği gibi fenomenal gerçeklikle sadece mantıksal işlev halinde olmasına rağmen, aynı kavramların real işlevinin olmadığı ve böylece fenomenal alana uygun olacak

³¹ Allison, *Kant's Transcendental Deduction. An Analytical-Historical Commentary*, 99.

³² Cicovacki Beck'in Kant'ın "*Duyulur ve Anlaşılır Dünyanın Form ve İlkeleri*" eserinde temel aldığı "empirik bilginin anlığın real işlevini içermesi" tanımından aynı zamanda „akli kavramların doğrudan tecrübenin nesnelere uygulanamayacağı anlamına geldiği“ fikrini kabul etmemektedir. Cicovacki, Predrag. "*An Aporia of a priori Knowledge, On Carl's and Beck's Interpretation of Kant's Letter to Markus Herz*," *Kant-Studien*, 82 (1991), 354 - 357

³³ Cicovacki ve Laywine'in sunduğu yorumlama biçimin ileride ifade edeceğimiz Allison'a ilham vermiştir. Bu nedenle onların görüşlerini de üçüncü okuma şekli kapsamına dahil etmek yerinde olacaktır.

³⁴ Cicovacki, Predrag. "*An Aporia of a priori Knowledge, On Carl's and Beck's Interpretation of Kant's Letter to Markus Herz*," *Kant-Studien*, 82 (1991), 356 -357 ve Laywine, Alison. "*Kant's Reply to Lambert on the Ancestry of Metaphysical Concepts*," *Kantian Review* 5 (2001), 44, Dipnot 27 ve 47, Dipnot 42 <https://doi.org/10.1017/S1369415400000625>

³⁵ Allison, *Kant's Transcendental Deduction. An Analytical-Historical Commentary*, 98.

real ilkelerin kaynağı olmayacağı iddiasını çağrıştırmaktadır.³⁶ Ancak, Beck`den farklı olarak Allison, ilgili pasajda entelektüel tasarımların fenomen alanına uygulanamayacağı görüşünü kabul etmemektedir. Bunun dışında Allison Carl`ın teklif ettiği yoruma da - noumena alanının devre dışı bırakılmasına - eleştirel biçimde yaklaşmaktadır. Cicovakci ve Laywine`nin alternatif olarak üçüncü yorumsal teklifini kabul eden Allison, mektupta sözü edilen alanın ontoloji disiplini olduğunu belirterek kendi yaklaşımını ileri sürmektedir. Çünkü uygun düşecek veya uygulanacak olan nesnelere spesifik doğasının dikkate alınmaması (veya spesifik doğasına rağmen) kavramların hem fenomen hem de noumena alanına ait olduğunu veya uygulanabilirliğini göstermektedir.³⁷

Allison`un Kant`ın burada bahsettiği nesnelere dünyasını bir disiplin olarak ontoloji çerçevesinde değerlendirmesinin nedeni, Kant`ın mektupta ifade ettiği hususla (insan anlığının a priori olarak kavramlarının nesnelere uygunluk içinde olması gerektiği) ilgilidir -ki Allison tarafından bu husus açmaz olarak tanımlanmıştır. Kant entelektüel bilginin kaynakları konusunda arayış içinde olduğunu ve bu sorunun çözülmeden metafiziğin doğasının ve sınırlarının belirlenmesinin imkansızlığına dikkat çeker.³⁸ Ardından ise transandantal felsefeyi belli kategorilere indirgediğini ve onları Aristoteles gibi keyfi/tahmini düzenlemeyle değil, aksine anlığın az sayıdaki temel yasalarına uygun olarak kavramların belli sınıflara uygun bir şekilde ayırdığını ifade eder.³⁹ Kant en önemli amacının düşünüldüğü takdirde başarıya vardığını ve üç ay süresinde "*Saf Aklın Eleştirisini*" yayınlamayı düşündüğüne vurgu yapar.⁴⁰ İşte bu bağlamda Allison için ikinci tartışmaya açık problem baş göstermektedir. Buna göre Kant, Allison`a göre, entelektüel kavramların sistematik bir şekilde düzenlenmesini a priori kavramların nesnelere ilişkisi açısından önemini göz önünde bulundurarak düşünmüş (yanlılıkla) olmalıdır.⁴¹ Çünkü burada belirtilen anahtar nokta olan akli kavramlar (kendinde şeylerin) kavramlarıysa eğer, o zaman nesne olarak düşünülen herşey (fenomen veya noumena) düşünülenin şartı olarak onlara uygun gelmelidir..

Allison, Herz mektubunun eleştirel çerçevede değerlendirilmesi için iki önemli dersin öğrenilmesi gerektiğine vurgu yaparak, Kant`ın henüz bu mektubu

³⁶ Allison, *Kant's Transcendental Deduction. An Analytical-Historical Commentary*, 99.

³⁷ Allison, *Kant's Transcendental Deduction. An Analytical-Historical Commentary*, 100

³⁸ Kant`s gesammelte Schriften, (Akademie - Ausgabe) "*Kant's Briefwechsel*", Bd. 10, (II/1) 1747-1788, 131- 132.

³⁹ Kant`s gesammelte Schriften, (Akademie - Ausgabe) "*Kant's Briefwechsel*", Bd. 10, (II/1) 1747-1788, 132.

⁴⁰ Kant`s gesammelte Schriften, (Akademie - Ausgabe) "*Kant's Briefwechsel*", Bd. 10, (II/1) 1747-1788, 132.

⁴¹Allison, "*Kant's Transcendental Deduction. An Analytical-Historical Commentary*", 100

yazarken böyle bir sonuca ulaşmadığına vurgu yapar. Bu doğrultuda ilk olarak Allison'a göre Kant'ın "*Saf Aklın Eleştirisi*"ndeki "Sezgisiz kavramlar boş, kavramsız sezgiler kördür" (A51/B75) görüşü (Allison bunu "diskursif tez" olarak nitelendirir) burada henüz tam olarak olgunlaşmamıştır. Çünkü Kant, bu kitabı yazarken duyuşal malzemenin duyuşal formlar çerçevesinde ortaya çıkışını duyuşal malzemenin koşulu olarak görmesine rağmen,⁴² henüz düşüncenin bilgi sunması için onun sezgiyle ilişkilendirilmesi sonucuna varmamıştır. Diğer bir ifade ile, nesnenin anlık tarafından akli olarak düşünülmesi bilginin zorunlu şartı olarak yeterli koşul değildir, çünkü duyuşal sezginin de düşünceye uygun olması/eklenmesi dikkate alınmalıdır.⁴³

Allison'a göre ikinci ders, ifade edilen birinci hususun sonucunda tam olarak anlaşılabilir. Buna göre Kant'ın mektupta belirttiği problem epistemolojik çerçevede ele alınırsa şöyle ifade edilebilir. Eğer duyuşal malzeme zorunlu olarak duyuşallığın koşulları altında ortaya çıkıyorsa ve düşünülen nesne/şey ona karşılık gelen sezgiyle uzlaşıyorsa bilginin varlığından söz edebiliriz. Ancak, değinilenlerle beraber duyuşal koşullar altında verilen malzemenin de zorunlu olarak düşünceye uygun geldiği gösterilmesi gerekmektedir. Çünkü ilkiyle uzlaşan herhangi birşey ikinciyile de uzlaşacağı anlamına gelmemektedir. Allison'a göre bu, Kant'ta duyuşallığın ve anlığın radikal ayrımından ileri gelmektedir.⁴⁴

4.Sonuç

Carl tarafından desteklenen ileriye yönelik okuma şekli, Kant'ın Herz Mektubu'nda noumena alanını zaten dışlamış olduğunu varsaymaktadır. Çünkü Kant'ın 1770'te yazdığı "*Duyulur ve Anlaşılır Dünyanın Form ve İlkeleri*" eserinden radikal bir kopuş Kant'a deduksiyonun temel ilkelerinden birini formüle etmesini sağlamıştır: „yani bizi şu ya da bu şekilde etkileyen, yalnızca deneyim yoluyla erişilebilen şeylerin tasarımlarının dikkate alınması.“⁴⁵ Kanaatimizce bu mektubun incelenmesi noumen alanının dışlanması için herhangi bir metinsel zemin göstermemektedir. Carl'ın bu yorumunun Kant'ı eleştirel döneminin etkisi altında yapılmış ve Herz mektubundaki muhtevayı aşan bir yorum olduğu düşüncesindeyiz. Oysa bu dönemde Kant için Eleştiri'nin ana ilkeleri belirgin değildi. Ayrıca Kant'ın kategorilerin sistematik bir listesini

⁴² Allison eleştirel tutumun ilk kısmının artık "*Profesörlük Takdim Tezi*"nde kendini gösterdiğini belirtir.

⁴³ Allison, "*Kant's Transcendental Deduction. An Analytical-Historical Commentary*", 101

⁴⁴ Allison, "*Kant's Transcendental Deduction. An Analytical-Historical Commentary*", 101

⁴⁵ Carl, "*Kant's First Drafts of the Deduction of the Categories*", 5-6 ve 8-10

yapmanın önemini vurgulaması ve "*Saf Aklın Eleştirisi*"ni üç ay içinde yayınlamak istemesi, Herz Mektubu'nun Carl tarafından tanımlanan açıklamasından şüphe duymamıza neden olmaktadır. Bunun yanı sıra bu mektup, tasarım ve nesne arasındaki ilişki probleminin entelektüel tasarımlar açısından ortaya çıktığını göstermektedir. Bunun dışında Kant'ın bu mektupta sunduğu çözümün Allison'un söylediği gibi tasarım ve nesne arasındaki ilişki probleminin aklımızın doğası içerisinde açıklanması olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda Carl'ın radikal ileriye yönelik okuma şeklinin Kant'ın Herz mektubunda öne sürdüğü problemin bütünüyle anlaşılmasında engel yarattığı kolaylıkla söylenebilir. Çünkü ileriye yönelik - eleştiri çerçevesinde okuma yukarıda belirtildiği üzere Kant'ın aynı zamanda eleştiri öncesi düşüncelerini/tespitlerini göz önünde bulundurmakla beraber sadece belli bir sınır çerçevesinde mümkündür.

Beckin timsalinde ise geriye yönelik okuma şekli Kant'ın yüzleştiği yeni problemi dikkate almayarak sadece "*Profesörlük Takdim Tezi*"nde teklif ettiği çözüme odaklıdır. Halbuki, Kant'ın Herz mektubunda ortaya koyduğu soru Dissertation'da teklif ettiği çözümün sonucu ortaya çıkmaktadır.

Ancak bu mektubu dedüksiyon problemi bağlamında tanımlayabilmek için Kant'ın bu dönemde öğrenmesi gereken iki ders olduğu konusunda Allison'un görüşü oldukça makul gözükmektedir

Bu derslerden biri, Allison'un "diskursiflik tezi" (A51/B75) olarak tanımladığı duyulur ve düşünülür koşul formülüdür (içeriksiz düşünceler boş, kavramsız sezgiler kördür).⁴⁶ Bilindiği gibi Kant "*Duyulur ve Anlaşılır Dünyanın Form ve İlkeleri*" eserinde bilginin duyulur koşulları için neredeyse neticeye varmıştır, dolayısıyla asıl mesele duyulur koşullar için kavramsal koşulların gerekliliğini belirginleştirmektir. İkinci ders, duyusallıkla verilenin anlığın koşullarına olan uygunluğunun gösterilmesi gerektiğine ilişkindir.⁴⁷ Kant'ın diliyle ifade edersek, düşüncenin öznel koşullarının nesnel geçerliliği (objektive Gültigkeit) olması gerekmektedir (A90/B123).⁴⁸ Allison ilk dersin farkındalığının ikincisini gerektirdiğine işaret eder. Dolayısıyla Kant'ın kendisi için dedüksiyon probleminin belirgin hale getirebilmesi için bu iki dersi öğrenmesi gerekiyordu. Her ne kadar Allison ileriye yönelik okuma şekline eğilim gösterse de, aynı zamanda Kant'ın eski felsefi düşüncelerinden bağımsız bir şekilde okumamızın mümkün olmadığını belirtmektedir. Başka bir deyişle, ileriye yönelik okuma Kant'ın eski felsefi görüşlerindeki temel tespitleri aklımızda tutarak daha

⁴⁶ Immanuel Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, FELIX MEINER VERLAG, HAMBURG, 2019, 130

⁴⁷ Allison, *Kant's Transcendental Deduction. An Analytical-Historical Commentary*, 101

⁴⁸ Kant, *Kritik der reinen Vernunft*, 169-170

başarılı yorumlama şekli gerçekleştirebiliriz. Örneğin, Allison'un yukarıda belirttiği ikinci dersin Kant tarafından henüz tespit edilmemesi Herz Mektubunu eleştirel çerçevede okumamıza sınır getirmektedir.

Böylece, farklı yorumlar Herz mektubuna yönelik farklı yorumları beraberinde getirir de Schulting'in vurguladığı gibi entelektüel gerçeklikle fenomenal dünya arasındaki boşluğun kapatılması yolundaki Kant'ın çabası "*Saf Aklın Eleştirisi*"ne yönelik düşüncelere varmasına neden olmuştur ve bu nedenle Herz mektubunun transandantal dedüksiyonun merkezi problemine uygun ilk ipuçlarını barındırdığını düşünmek yerinde olacaktır.⁴⁹ Çünkü tasarımı nesne arasındaki a priori uzlaşım sorusuna yönelik cevabı Kant "*Saf Aklın Eleştirisi*"nde "archetpyal" hipotezin modifikasyonu olarak tasarımın nesneyi mümkün kılma (representation-making-object-possible) modelini temel almış, ancak önemli bir şartın öne sürülmesiyle şöyle ifade etmiştir:

...nesnenin tasarımı kendi nesnesini onun varlığı düşünülmesi sürecine ortaya çıkarmamaktadır (A92/B125),⁵⁰ aksine sadece nesnelerin veya genel olarak tecrübenin mümkünlüğü için zorunlu bir zemin sağlamaktadır.⁵¹ Bu zemin, kategoriler olarak ifade edilen ve genel olarak nesnelerin kavramlarıdır - ki (B128) onların sayesinde tecrübe mümkün hale gelmektedir (düşüncenin formu olarak düşünülmesi sürecine A93/B126).

⁴⁹ Schulting, Dennis. "*Kant's Deduction and Apperception: Explaining the Categories*", (İkinci Gözden Geçirilmiş Baskı), De Gruyter (2018), 21

⁵⁰ Kant, "*Kritik der reinen Vernunft*", 171-172.

⁵¹ Schulting, "*Kant's Deduction and Apperception: Explaining the Categories*", 24.

KAYNAKÇA

- Allison, Henry E. *Kant's Transcendental Idealism: An Interpretation and Defense*, New Haven, CT: Yale University Press, 2004.
- Allison, Henry E. *Kant's Transcendental Deduction. An Analytical-Historical Commentary*, Oxford: Oxford University Press, 2015.
- Beck, Lewis, White. *Early German Philosophy: Kant and his Predecessors*, The Belknap Press of Harvard University Press Cambridge, Massachusetts, 1969.
- Beck, Lewis, White. *Essays on Kant and Hume*, New Heaven, CT: Yale University Press 1978.
- Beck, Lewis White. "Two Ways of Reading Kant's Letter to Herz: Comments on Carl," *Kant's Transcendental Deductions*, İçinde *The Three Critiques and the Opus postumum*, editör Eckart Förster, Stanford, CA: Stanford University Press, 1989, 21-6.
- Carl, Wolfgang. "Kant's First Drafts of the Deduction of the Categories", İçinde *Kant's Transcendental Deductions, The Three Critiques and the Opus postumum*, editör Eckart Forster, Stanford, CA: Stanford University Press 1989a, 3-20.
- Carl, Wolfgang. *Der schweigende Kant: die Entwürfe zu einer Deduktion der Kategorien vor 1781*, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1989.
- Cicovacki, Predrag. "An Aporia of a priori Knowledge, On Carl's and Beck's Interpretation of Kant's Letter to Markus Herz," *Kant-Studien*, 82 (1991), 349-60.
- Friedman, Michael. *Kant and the Exact Sciences*, Harvard University Press, 1998.
- Guyer, Paul. *Kant and the Claims of Knowledge*, Cambridge: Cambridge University Press 1987.
- Kant's gesammelte Schriften, (Akademie - Ausgabe) *Kant's Briefwechsel*, Bd. 10, (II/1) 1: 1747-1788 Berlin und Leipzig, Walter de Gruyter, 1922.
- Kant, İmmanuel. *Über die Form und die Prinzipien der Sinnen und Geisteswelt*, çeviren Klaus Reich, Verlag von Felix Meiner Hamburg, 1958.
- Kant, Immanuel, *Kritik der reinen Vernunft*, (Birinci ve ikinci orijinal baskılardan sonra Jens Timmerman tarafından yayınlanmıştır. Heiner Klemme tarafından düzenlenen bibliyografya ile birlikte) FELIX MEINER VERLAG, HAMBURG, 2019.

Kant, Immanuel, *Notes and Fragments: The Cambridge Edition of the Works of Immanuel Kant*, ((Paul Guyer editör and çevirmen olarak Curtis Bowman ve Frederick Rauscher ile beraber).) Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Kemp Smith, Norman. *Translation of Critique of Pure Reason*, New York: St Martin's Press, 1958.

Laywine, Allison. *Kant's Early Metaphysics and the Origins of the Critical Philosophy*, North American Kant Society Studies in Philosophy, 3 Atascadero, CA: Ridgview Publishing, 1995

Laywine, Alison. "Kant's Reply to Lambert on the Ancestry of Metaphysical Concepts," *Kantian Review* 5 (2001), 1–48.

Schulting, Dennis. *Kant's Deduction and Apperception: Explaining the Categories*, (Second Revised Edition), De Gruyter, 2018.